

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫ ҒЫЛЫМ
ЖӘНЕ ЖОҒАРЫ БІЛІМ МИНИСТРЛІГІ

А.БАЙТҰРСЫНОВ АТЫНДАҒЫ
ҚОСТАНАЙ Өңірлік университеті

ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСЫ ӘКІМДІГІ МӘДЕНИЕТ БАСҚАРМАСЫНЫҢ "ЫБЫРАЙ АЛТЫНСАРИННИҢ ҚОСТАНАЙ ОБЛЫСТЫҚ
МЕМОРИАЛДЫҚ МҰРАЖАЙЫ" КОММУНАЛДЫҚ МЕМЛЕКЕТТІК МЕКЕМЕСІ

КОММУНАЛЬНОЕ ГОСУДАРСТВЕННОЕ УЧРЕЖДЕНИЕ "КОСТАНАЙСКИЙ ОБЛАСТНОЙ МЕМОРИАЛЬНЫЙ
МУЗЕЙ ИБРАЯ АЛТЫНСАРИНА" УПРАВЛЕНИЯ КУЛЬТУРЫ АКИМАТА КОСТАНАЙСКОЙ ОБЛАСТИ

АЛТЫНСАРИН ОҚУЛАРЫ

«ИННОВАЦИЯ, БІЛІМ, ТӘЖІРИБЕ-БІЛІМ
БЕРУ ЖОЛЫНЫҢ ВЕКТОРЛАРЫ»
ХАЛЫҚАРАЛЫҚ
ҒЫЛЫМИ-ПРАКТИКАЛЫҚ
КОНФЕРЕНЦИЯСЫ

МАТЕРИАЛДАРЫ

І КІТАП

АЛТЫНСАРИНСКИЕ ЧТЕНИЯ

МАТЕРИАЛЫ

МЕЖДУНАРОДНОЙ
НАУЧНО-ПРАКТИЧЕСКОЙ
КОНФЕРЕНЦИИ
«ИННОВАЦИИ, ЗНАНИЯ,
ОПЫТ – ВЕКТОРЫ
ОБРАЗОВАТЕЛЬНЫХ ТРЕКОВ»

І КНИГА

Қостанай, 2023

УДК 37.02
ББК 74.00
И 63

РЕДАКЦИЯ АЛҚАСЫ/ РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Куанышбаев Сеитбек Бекенович, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Басқарма Төрағасы-Ректоры, география ғылымдарының докторы, Қазақстан Педагогикалық Ғылымдар Академиясының мүшесі;

Жарлыгасов Женис Бахытбекович, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Зерттеулер, инновация және цифрландыру жөніндегі проректоры, ауыл шаруашылығы ғылымдарының кандидаты, қауымдастырылған профессор;

Скударева Галина Николаевна, педагогика ғылымдарының кандидаты, доцент, Мәскеу облысындағы МОУ «Мемлекеттік гуманитарлық-технологиялық университеті» ректорының м.а.; Ресей Федерациясының жалпы білім беру ісінің құрметті қызметкері, Ресей;

Бережнова Елена Викторовна, педагогика ғылымдарының докторы, профессор Мәскеу халықаралық мемлекеттік қатынастар институты, Ресей;

Ибраева Айман Елемановна, «Қостанай облысы әкімдігінің білім басқармасы» ММ жетекшісі;

Онищенко Елена Анатольевна, «Педагогикалық шеберлік орталығы» жекеменшік мекемесінің Қостанай қаласындағы филиалының директоры;

Демисенова Шнар Сапаровна, педагогика ғылымдарының кандидаты, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің педагогика және психология кафедрасының меңгерушісі;

Утегенова Бибикуль Мазановна, педагогика ғылымдарының кандидаты, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің педагогика және психология кафедрасының профессоры;

Смаглий Татьяна Ивановна, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің, педагогика ғылымдарының кандидаты; педагогика және психология кафедрасының қауым.профессоры;

Жетписбаева Айсылу Айратовна, А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университетінің Ы.Алтынсарин атындағы әдістемелік кабинетінің меңгерушісі.

«Инновация, білім, тәжірибе-білім беру жолының векторлары»: 2023 жылдың 17 ақпандағы Халықаралық ғылыми-тәжірибелік конференция материалдары. I Кітап. – Қостанай: А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2023. – 1081 б. = «Инновации, знания, опыт – векторы образовательных треков»: Материалы международной научно-практической конференции, 17 февраля 2023 года. I Книга. – Костанай: Костанайский региональный университет имени А.Байтұрсынова, 2023. – 1081 с.

ISBN 978-601-356-244-5

Жинаққа «Инновация, білім, тәжірибе-білім беру жолының векторлары» атты Алтынсарин оқулары халықаралық ғылыми-практикалық конференция материалдары енгізілген.

Талқыланатын мәселелердің алуан түрлілігі мен кеңдігі мақала авторларына заманауи білім беруді жаңғырту мен дамытудың, осы үдерісте қазақ ағартушыларының педагогикалық мұрасын пайдаланудың жолдарын, мұғалімдерді даярлаудың тиімді технологиялары мен форматтарын әзірлеу мен енгізу мәселелерін, ақпараттық қоғамдағы білім беру кеңістігінің ерекшеліктерін айқындауға, сондай-ақ педагогтердің инновациялық қызметінің тәжірибесін жинақтауға, педагогикалық үдеріс субъектілерін психологиялық-педагогикалық қолдауға мүмкіндік берді.

Бұл жинақтың материалдары ғалымдарға, жоғары оқу орындары мен колледж оқытушыларына, мектеп мұғалімдері мен мектепке дейінгі тәрбиешілерге, педагог-психологтарға, магистранттар мен студенттерге қызықты болуы мүмкін.

В сборнике содержатся материалы Международной научно-практической конференции Алтынсаринские чтения «Инновации, знания, опыт – векторы образовательных треков». Многообразие и широта обсуждаемых проблем позволили авторам статей определить векторы модернизации и развития современного образования, использования в данном процессе педагогического наследия казахских просветителей, вопросов разработки и внедрения эффективных технологий и форматов подготовки учителей, специфики образовательного пространства в информационном обществе, а также обобщения опыта инновационной деятельности педагогов, психолого-педагогической поддержки субъектов педагогического процесса.

Материалы данного сборника могут быть интересны ученым, преподавателям вузов и колледжей, учителям школ и воспитателям дошкольных учреждений, педагогам-психологам, магистрантам и студентам.

ISBN 978-601-356-244-5

9 786013 562445

УДК 37.02
ББК 74.00

© А.Байтұрсынов атындағы Қостанай өңірлік университеті, 2023
© Костанайский региональный университет имени А.Байтұрсынова, 2023

С.Көбеев бүгінгі таңда қоғамда қызу талқыға түсіп, өзекті тақырыпқа айналған мұғалімнің беделі туралы да құнды пікірлер қалдырған. Мәселен, «әрине алғырлық та, тапқырлық та, ептілік те, икемділік те, табандылық та қажет. Бұлар оқытушының беделі болуының құралы болуы тиіс. Халық оқытушыны өзінің шын досы, ақыл айтар данасы, қараңғыда сәуле шашар шам – шырағы деп білуі керек. Мұның үшін оқытушы ең алдымен өз оқушыларының алдында беделді болуы қажет. Оның бір негізгі шарты – оқытушының өз дәрісін жақсы меңгерген адам болуы былай тұрсын, оның берген сабағы оқушыға әрі түсінікті, әрі қонымды болуы қажет. Оқытушы әрбір сабаққа жақсы дайындалуы керек», – деген идеялары қазіргі ұстаз бейнесінің қалыптастыру үшін де аса қажет. Оның айтуынша оқытушының беделді болуы, оқудың сапалы болуы оқушылардың тиянақты білім алып, саналы тәрбиеленуін қамтамасыз етеді.

Міне, ойымызды саралай келе жоғарыда аталған екі ағартушы ұстаздың да қазақ қоғамында, әсіресе білім беру саласында орны орасан екенін аңғарады екенбіз. Екеуі де бір топырақтан шығып, бір салада қызмет етіп, елінің болашағы үшін өлшеусіз еңбектер жасап өткені аян болды. Қазақ тарихында ел есінде қалған ұстаздар санаулы ғана. Солардың ең басында Ыбырай мен Спандияр тұр. Бүгінгі Жаңа Қазақстанның ұстаздары, біздерге осындай ұлы тұлғаларды үлгі тұтып, олардың еңбектерімен танысып, бала оқыту процесінде оңтайлы пайдалана алсақ деген ниет туады. Бүгінгі жас ұрпақты оқытуда әуелі ізгі ниет, зор құлшыныс, содан соң кәсіби шеберлік пен білімнің қажет екенін түсінеміз. Сол себепті заманауи білім беру саласында Ы.Алтынсарин мен С.Көбеев еңбектері мен едістері өзектілігімен әлі де құнды деп ойлаймыз!

Әдебиеттер тізімі:

1. Бержанов Қ. Мусин С. «Педагогика тарихы» 1997 ж.
2. Жақсанов О., Ыбырайдың жолын құған зерделі шәкірт// Қостанай, 2008 ж. 11 қараша
3. Көбеев С., Орындалған арман, А., 1988 ж., 271 б.
4. Қазақ әдебиеті Қабдолов З., Қирабаев С. XX ғасыр басындағы әдебиеті 54 – 64 б.б.

ӨОЖ 37.034

Ы.АЛТЫНСАРИН ТУЫНДЫЛАРЫНЫҢ ЗАМАНАУИ ТӘРБИЕДЕГІ ПЕДАГОГИКАЛЫҚ – ПСИХОЛОГИЯЛЫҚ МАҢЫЗЫ

*Санкевич Анар Мағзумовна
қазақ тілі мен әдебиеті пәнінің мұғалімі
Қостанай облысы әкімдігі білім басқармасының
«Әулікөл ауданы білім бөлімінің
Лаврентьев негізгі орта мектебі» КММ
Қостанай облысы, Әулікөл ауданы
Лаврентьев селосы, Қазақстан
E – mail: lavrentyevka26967@mail.ru*

Аңдатпа

Өзектілігі мен мақсаты: Ұлы ағартушы Ыбырай Алтынсариннің мол рухани мұрасының қазіргі таңда да бала тәрбиесіндегі рөлін жас ұрпаққа кеңінен ұғындыру. Ұлы дала Ұлы Ұстазының өз заманындағы ағартушылық озық идеялары, балаларды оқыту мен тәрбиелеудің үйлесімділігі, мұғалімдердің беделін көтеру, надандықты жою жолындағы ұстаздардың рөлі, мектепті ұйымдастыруы, мектептегі оқытумен оқудың әлеуетін мазмұндаған. Сонымен қатар, Ұлы Ұстаздың ұрпаққа қалдырған сандығындағы сарқылмас мұрасы заманауи және болашақ білім беруге негіз бола бермек.

Түйінді сөздер: мектеп, ұстаз, білімді ұлт, тәрбие көзі, мұра.

Аннотация

Актуальность и цель: Популяризация среди подрастающего поколения роли богатого духовного наследия великого просветителя Ибрая Алтынсарина в воспитании детей и в современном мире. Великий педагог Великой степи изложил передовые идеи просвещения своего времени, гармонию обучения и воспитания детей, роль учителей в устранении невежества, повышении престижа учителей, организации школы, потенциала получения знания и обучения в школе. Вместе с тем, неиссякаемое наследие великого учителя, оставленное поколениям, продолжает служить основой для современного и будущего образования.

Ключевые слова: школа, учитель, образованная нация, источник воспитания, наследие.

Abstract

Relevance and goal: Popularization among the younger generation of the role of the rich spiritual heritage of the great educator Ibray Altynsarin in the upbringing of children and in the modern world. The great teacher of the Great Steppe outlined the advanced ideas of enlightenment of his time, the harmony of education and upbringing of children, the role of teachers in eliminating ignorance, increasing the prestige of teachers, organizing schools, the potential for

obtaining knowledge and learning at school. At the same time, the inexhaustible legacy of the great teacher, left to generations, continues to serve as the basis for modern and future education.

Key words: school, teacher, educated nation, source of education, heritage.

Елімізде тәуелсіздік жылдарынан бастап қазіргі кезге дейін қазақ халқы үшін еңбек еткен жеке тұлғалардың өмірі мен қызметін зерттеу әлі күнге дейін жалғасуда және ол зерттеулер жаңа, тың мәліметтермен толығуда. Елімізде жүргізіліп отырған «Рухани жаңғыру» бағдарламасы және «Ұлы Даланың жеті қыры» атты жобалары Ұлы далада ұмыт болған немесе ескерілмей келе жатқан есімдердің қайта жаңғыруына бастама болары сөзсіз. Ыбырай Алтынсариннің есімі жаңа есімдер қатарында болмағанымен, оның қызметі мен еңбегіне қатысты қазіргі кезде отандық ғалымдар тарапынан жаңаша баға беріліп жатыр. Ұлттық тарихты ұлттық болмыспен оқыту ғана емес, оны өзіндік жолмен түсіне білу – ұлттың мықты болуының басты жолы болып табылады. Себебі ұрпақты ұлт тарихымен, ұлттың барлық асыл қасиеттерін бойына жинақтаған, ұлттың ірі тұлғаларының өмірбаяндарын оқыту арқылы тәрбиелеуге болады. Сонда ғана Ұлы Абай айтпақшы: «Болмаса да ұқсап бағатын» ұлт жанашырларының қалыптасуына мүмкіндік болар еді.

Ыбырайдың шығармалары қаншама жылдар өтсе де маңызын әлі күнге дейін жоймады. Оның шығармаларының білім мекемелеріндегі балаларды тәрбиелеу бағытындағы тәрбиелік мәнінің алатын орны ерекше. Осы орайда білім ошағымызда Ыбырайдың өшпес мұраларын өскелең ұрпаққа мұра етіп насихаттау, оның шығармаларын оқушыларға дәріптеп, үлгі тәлім – тәрбие беру мақсатында ұлы ағартушының 180 жылдығына орай мұражай ашылып отыр. Ыбырайдың еңбектері, өшпес шығармалары білім ошағымыздың ендігі кезде әрқашан биіктен орын алмақ. Себебі, қазіргі уақытқа дейін қазақ халқының, әсіресе, бала тәрбиесіндегі, оқу – ағарту саласындағы көкейкесті мәселелерді қозғаған кезде ұлы ұстаздың еңбектеріне назар аударатынымыз рас. Қай уақытта болмасын бала тәрбиесі мен жас ұрпақты дұрыс жолға салу – күн тәртібінен түспеген үлкен Білім шырағын жаққан ұстаз жазушының артына қалдырған мол мұрасы арнайы зерттеудің қазыналы өзегі болып келеді, бола да бермек. Ұлағатты ұстаз, кемеңгер жазушы Ыбырай Алтынсарин 1879 жылы Орынбор қаласында «Қазақ хрестоматиясы» оқулығын орыс әрпімен қазақ тілінде бастырып шығарады. Оқулық Ы.Алтынсариннің өзі шығарған «Бір Аллаға сиынып, Кел, балалар, оқылық!» өлеңімен басталады. Жинаққа қазақ халқының ертегі, аңыздары мен мақал – мәтелдері кеңінен енгізілген. Әрине, тәлімдік – тәрбиелік мәні зор үлкен ізденістен туындаған Ыбырай Алтынсариннің өз туындылары: балалардың түсінік, талғамына лайықталып жазылған өлең, жыр, қысқа әңгімелері жинақталған. [1, б. 162]

Аса көрнекті ағартушы Ыбырай Алтынсарин қазақ халқының қоғамдық ой пікірі, мәдениеті мен әдебиеті тарихында жаңашыл – педагог, жаңа мектептердің ұйымдастырушысы, этнограф, фольклоршы, ақын прозашы, қазақ тарихының жанашыры ретінде кеңінен мәлім.

Алтынсарин облыстық мектептер инспекторы болып қызмет істегенде, ағартушылық жұмысын тыңнан ұйымдастыруына тура келді. Ағартушылық жұмысын іске асыруда талай қыйыншылықтарға кездесті. Ол жылдан аса уақыттың ішінде Қараторғай болысында (Торғай уезі), Карабұтақ болысында (Ырғыз уезі), Обаған және Жетіқара болыстарында (Қостанай уезі), Берте болысында небәрі бес болыстық мектептер ашып үлгерді. Осы кезде ол Қостанай және Ақтөбе қалаларында орыс балаларына арнап екі мектеп ашты. Бұл мектептер ашылғанда Ыбырай Алтынсарин ішінде өзі болып, бірінші үлгілі сабақты оқушыларға өзі береді.

Ыбырай Алтынсарин уездік қалаларда 4 орталық орыс – қазақ училищелерін, бір қолөнері училищесін, 5 болыстық мектептерді, орыс балаларына арнап 2 мектеп ашып, оларды тегіс жабдықтады. Ол ағартушылық қызметінде балаларды оқыту және тәрбиелеу, мұғалімдердің беделін көтеру, рөлін арттыру мәселелері үлкен орын алады. Ол мұғалімдер оқушыларын өз балаларындай көрулері керек, сонда ғана оқу жұмысы ойдағыдай ілгері басады деген болатын.

Халық ағарту жұмысын ілгері дамытудағы мұғалімдердің рөлін Ыбырай Алтынсарин былайша бағалады: «Халық ағарту жұмысы бұл арада тек жаңа ғана басталып келеді, сондықтан, жаңа салынып жатқан үйдің жақсы болуы оның іргесінің берік және мықты қалануына байланысты болатыны сияқты, біздің қолға алып отырған ісімізде де, қазақ мектептерінің бар келешегі, көбінесе, істің қазіргі басталуына байланысты; сондықтан да мен қазір жақсы оқытушыны дүниедегі заттың бәрінен де қымбат көремін... Халық мектептері үшін ең керектісі – оқытушы – деп жазды Ыбырай Алтынсарин, – тамаша жақсы педагогика құралдары да, ең жақсы үкімет бұйрықтары да, әбден мұқият түрде жүргізілетін инспектор бақылауы да оқытушыға тең келе алмайды» деген. [2, б. 288]

Ұлы ағартушы орыс – қазақ мектептеріне тек орыс тілін ғана оқитын, оқу, жазуды ғана үйрететін мектептер деп қарауға болмайтынын ескертіп, ол мектептерден оқушыларды, тазалыққа дағдыланатын, әрнәрсеге де дұрыс ақыл – оймен қарай білетін етіп шығару керектігін айтқан болатын.

Ыбырай Алтынсариннің бала тәрбиесіне қатысты ұлы ағартушылық идеясы оның көркем шығармаларында да, ғылыми мақалаларында көрініс тапты. Ол өзінің әңгімелері арқылы қазақ балаларының заманына лайықты озық азаматтық көзқарасын қалыптастыруды көздеді. Оның бұл педагогикалық қағидалары күні бүгінге дейін бала тәрбиесіндегі маңызын жойған жоқ.

Ыбырай Алтынсарин әрі ақын, әрі қара сөздің ұстасы, қазақтың әдеби тілінің негізін салған артына ғылыми мұра қалдырған тұлғалардың бірі. Алтынсариннің көркем әдеби шығармалары оның «Қазақ хрестоматиясында» Орынбор 1878 жылы 1 кітабында басылып шықты. Бұл кітап тек оқу құралы ғана емес, сол кездегі бала тәрбиесіне арналған көркем шығарма, озат ой – пікір ұлт қазынасы болды. [3, б. 2]

Алтынсарин көркем шығармаларын жұртшылыққа түсінікті тілде жазды. Оның шығармаларында халықтың көркем сөздіктері қорытылып, біркелкі қалыпқа түсірілді.

Ыбырай Алтынсарин балаларға арнап, сөзі жатық, мағынасы қызғылықты ұсақ әңгімелер жазды. Автордың бұл әңгімелерінің балалар үшін тәрбиелік рөлі ерекше болғандығы күмән туғызбайды.

Қазақ балаларын оқып білім алуға шақырған үндеуін «Кел, балалар, оқылық», «Өнер білім бар жұрттар» деген өлеңдері арқылы жеткізді. Ыбырай Алтынсарин өзінің белгілі шығармасы «Қазақ хрестоматиясында» (Орынбор, 1879 жыл) «Сөзбасы» деген атпен бастырды. Демек, бұл өлеңінде қазақ жастарын автор оқып, білім алуға үгіттеді, өткір тілмен, майда сөзбен үндеу ретінде жазды. «Балғожа бидің баласына жазған хаты» сол «Қазақ хрестоматиясының» ішінде «Оқудағы балалардың үйіне жазған хаты» бөлімінде басылған өлеңінде балаларға оқудың маңызын ұғындырды. [4, б. 3]

«Шеше мен бала» деген Ы.Алтынсариннің өлеңінің бала тәрбиесіне қатысты педагогикалық, психологиялық маңызы өте зор. Бұл өлеңдері жасөспірім балаларды адамгершілікке, мейірімділікке, өнегелі болуға тәрбиелейді. Орыс классиктерінің де (М.Ю.Лермонтов, Некрасов т.б) шығармаларында да осы сарында жазылған өлеңдер жиі кездесетіндігі жұртшылыққа мәлім. Мәселен, «Бәріміз бір адамның баласымыз», «Аразбол, кедей болсаң ұрлықпенен», «Мақтанба бақыттымын деп бағыңызға», «Жүйрікте болмайды көрік сыналмаған», «Ағайын жат болады алыс болса», «Асылы залымдардың лайланды», «Әй, достарым!», «Әй, жігіттер!», «Азған елдің хандары», «Азған елдің қожасы», «Азған елдің молдасы», «Азған елдің билері», «Азған елдің байлары», «Береке кеткен елдерде», «Азған елдің адамына» деген өлеңдері жастарға айтқан өсиеті. Бұл өлеңін Ы.Алтынсарин «Бәріміз бір адамның баласымыз» деп бастағанда, ол қазақ жастарының ынтымақшыл бірлікте болуға шақырғандығын көреміз. Осы өлеңдерінде автор халық әдебиеті мұрасының негізінде ұлттық тәрбие діңгегі ата – бабалардың рухани мұраларының сабақтастығын сақтаудағы тәрбиенің бір жолы қазақтың халық әдебиеті арқылы дамытуды көздегендігі сезіледі. [4, б. 13]

Жалпы Ыбырай Алтынсариннің әңгімелері 1876–1879 – жылдар арасында жазылып, бірінші рет «Қазақ хрестоматиясында» басылып шыққан болатын – ды. Бұл әңгімелердің кейбіреулері орыс жазушылары мен орыс педагогтерінің шығармалары үлгісінде жазылған. Мысалы, «Бір уыс мақта», «Аурудан аяңған күштірек», «Алтын шеттеулік», «Тышқанның өсиеті», «Шеше мен бала», «Бақша ағаштары», «Талаптың пайдасы», «Әке мен бала», «Жаман жолдас», «Қарға мен құрт», «Түлкі мен ешкі» тағы басқалары сол кездегі орыс педагогтерінің (Ушинский, Толстой, Паульсон, Крылов) шығармалары үлгісінде жазылған. Ал, олардың ішінде бірнешеулерінің мағынасы негізінде орыс педагогтерінің шығармаларына ұқсас келеді. Осы әңгімелер бір стильде дидактикалық мақсатта жазылған. Бұл жөнінде «Қазақ хрестоматиясына» жазған алғы сөзінде және әркімдерге жазылған хаттарында автордың өзі де ескертеді. Сөз құрылысы жатық, көпшілікке түсінікті, қазақтың сұлу жалпақ тілімен көңілге қонатындай етіп, оқушы балаларға тәлім – тәрбие беруге арналған.

Ыбырай Алтынсариннің «Әке мен бала», «Асыл шөп», «Бақша ағаштары», «Аурудан аяңған күштірек», «Мейірімді бала», «Палқан деген ит», «Қанағат», «Өтіріктің залалы», «Тәкаппаршылық» т.б. бұл әңгімелері жастарды әдептілікке, сабырлылыққа, салмақтылыққа және әділ, мейірімді, қайырымды болуға тәрбиелейді. Оның басқа әңгімелерінің де түйіні жастарға өнегелі тәрбие беру екендігін көреміз.

Ол өзінің «Сәтемір – хан», «Талаптың пайдасы», «Зиректік», «Білгеннің пайдасы», «Әдеп» тағы басқа әңгімелерінде балаларды білім алуға, зирек болуға үгіттеді. Мысалы, «Талаптың пайдасы» деген әңгімесінде, ынтасымен оқудың, зиректіліктің нәтижесінде осы әңгіменің кейіпкері Матвей деген кісі бүкіл Ресейге белгілі суретші болып шығады. Басқа әңгімелерде де автор білімді дәріптеді. Бірсыпыра әңгімелерінде жастарды еңбек сүйгіш болуға, ұқыптылыққа дағдылануға шақырады. Бұл тақырыпқа арналған әңгімелері: «Өрмекші, құмырсқа, қарлығаш», «Бір уыс мақта», «Дүние қалай етсең табылады» тағы басқа шығармаларынан көруге болады.

Үй салу, егін кәсібімен шұғылдану, т.б. халқымыздың дәстүрлі шаруашылық мәдениетін ұлттық тұрмыс – салтын жастарға дәріптеу ниетінде Ыбырай Алтынсарин бірнеше әңгімелер жазды. Әсіресе, «Қыпшақ Сейітқұл», «Малды пайдаға жарату», «Киіз үй мен ағаш үй» деген әңгімелерінде, автор қазақ жастарына көшпелі өмірден отырықшылық тұрмыспен айналысу, жер кәсібімен шұғылдану заман талабы екендігін сездірсе, «Бай мен жарлы баласы», «Лұқпан әнін», «Малды пайдаға жарату» деген әңгімелерінде автор сол кезде қазақ жастарын тұрмыс тіршілікке бейімделуге шақырған нақты мысалын көреміз.

Балаларға арналған шағын әңгімелерін жазуда, ол орыс жазушыларының (Крылов, Толстой т.б.), орыс педагогтерінің (Ушинский, Паульсон) шығармаларын үлгі етті, немесе солардың кейбір қызғылықты әңгімелерін қазақ тіліне аударды, аударғанда оны қазақ балаларының мінез – құлқына

қазатың ұлттық тәрбиесіне сәйкестіре, өзгерте аударды. Ол орыс жазушыларының әңгімелерін сөзбе – сөз аударған жоқ, мағынасына да, сөз құрылысына да өзгерістер енгізіп аударды. Ол өзінің балаларға арнаған әңгімелерінде қазақ балаларының халқының ұлттық мүддесін көздейтін елжанды патриот жастарды тәрбиелеуді көздеді. Оның жазған мысал әңгімелері күні бүгінге дейін өзінің тәрбиелік мәнін жойған жоқ. [4, б. 234]

Ыбырай Алтынсарин ағартушы, ұстаз ретінде өз халқын оқуға, өнерге үндеген, надандыққа, зұлымдыққа қарсы күресте, өмір шындығын ашып көрсетуде әдебиетті орынды пайдаланған. Қажетті туындыларын өзі жазған. Бұл туындылардың дені дерлік жастарға арналған. Қазақтың талантты педагог – жазушысы Ыбырай Алтынсарин балаларға арнап оқулық жасау жолында қыруар еңбектеніп, мол мұра қалдырды. Ол балаларға ана тілін таза және ұқыптылықпен үйретуді, шағын көркем шығармалар арқылы оларды жақсы мінез – құлыққа баулуды көздеген. Олай болса, Ы.Алтынсарин қазақ балалар әдебиетінің негізін қалаушы, ұстаз, ағартушы деп білеміз.

Әдебиеттер тізімі:

1. Ы.Алтынсарин Кел, балалар, оқылық. Өлең, әңгімелер мен мақал, жұмбақтар. Алматы: «Атамұра», 2006 ж. 162 б.
2. Ыбырай Алтынсарин. Таңдамалы шығармалары. Алматы: «Ғылым», 1994 ж.
3. «Өнер білім бар жұрттар». Ы.Алтынсарин (өлеңдер, әңгімелер, очеріктер және хаттары» құрастырушы Серік Мақпыров 1991 ж. 120 б.
4. «Ыбырай Алтынсарин тағлымы» (әдеби – сын мақалалар мен зерттеулер). Мұхамедхарым Жармұхамедов. Алматы: «Жазушы», 1991 ж. 4 б.
5. Ы.Алтынсарин тағылымы. Алматы 1991 ж 13 б., 234 б.

УДК 371

ВЗГЛЯД НА СОВРЕМЕННОГО УЧИТЕЛЯ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ ИСТОРИИ: ОСНОВА ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ИДЕЙ АЛТЫНСАРИНА И ИХ ПРОДОЛЖЕНИЕ В ТРУДАХ КУБЕЕВА

Сапарова Бағытгуль Кабдуловна
магистрант кафедры подготовки педагогов
профессионального образования и предметных методик
Южно – уральского государственного
гуманитарно – педагогического университета
(ФГБОУ ВО «ЮУРГПУ»)
г. Костанай, Казахстан
E – mail: Bagytgulsaparova@mail.ru

Аннотация

Актуальность и цель. В статье рассматриваются основные просветительские идеи Ыбырая Алтынсарина на основе исторических данных, литературных источников, а также их продолжение в трудах Спандияра Кубеева. Проводится аналитическая параллель их внедрения в воспитание конкурентоспособных учащихся, сопряженная с психологической составляющей, а также теорией поколений, что в сумме позволяет выработать модель обучения и образа современного учителя. Статья содержит авторскую разработку схемы заветов великого казахского просветителя, учителя – Ыбырая Алтынсарина, и аналитическую схему идей Спандияра Кубеева.

Ключевые слова: Ыбырай Алтынсарин, Спандияр Кубеев, просветительские идеи, теория поколений, педагог, воспитание, молодежь.

Аңдатпа

Өзектілігі және мақсаты. Мақалада Тарихи деректер, әдеби дереккөздер негізінде Ыбырай Алтынсариннің негізгі ағартушылық идеялары, сондай – ақ олардың Спандияр Кубеевтің еңбектеріндегі жалғасы қарастырылады. Оларды бәсекеге қабілетті оқушыларды тәрбиелеуге енгізудің психологиялық құрамдас бөлігімен, сондай – ақ ұрпақтар теориясымен ұштастыра отырып, аналитикалық параллель жүзеге асырылады, бұл қазіргі мұғалімнің оқыту моделі мен имиджін жасауға мүмкіндік береді. Мақалада қазақтың ұлы ағартушысы, ұстазы – Ыбырай Алтынсариннің өсиет схемасының авторлық әзірлемесі және Спандияр Кубеевтің идеяларының Талдамалық схемасы қамтылған.

Түйінді сөздер: Ыбырай Алтынсарин, Спандияр Кубеев, ағартушылық идеялар, ұрпақтар теориясы, педагог, тәрбие, жастар.

Abstract

Relevance and goal. The article discusses the main educational ideas of Ybyray Altynsarin. They are based on historical data, literary sources and on their continuation in the works of Spandiyar Kubeev. An analytical parallel of their introduction into the education of competitive students is carried out, coupled with a psychological component, as well as the theory of generations, which in total allows us to develop a model of teaching and the image of a modern teacher.